

УДК 159.923.73

НАСЛІДКИ ДИТЯЧОЇ РОЗПЕЩЕНОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Хижняк М.В.

У статті розглянуто особливості розпещеної особистості, критерії розпещеної поведінки, типи розпещеності, ризики її виникнення та способи розпізнавання. Приведено наслідки дитячої розпещеності у дорослому віці.

Ключові слова: *розпещеність, критерії розпещеності, типи розпещеності, ризики виникнення розпещеності, тест чотирьох, наслідки розпещеності.*

Постановка проблеми. Питання про розпещених дітей одним з перших розглядав автор індивідуальної психології Альфред Адлер. Розпещені діти розглядалися їм поряд з дітьми з недосконалістю органів і дітьми, якими нехтують, як схильних до вибору помилкового стилю життя. «Розпещена дитина привчена очікувати, що її бажання будуть вважатися законом. Їй надавали особливий стан, коли вона ще нічого не робила, щоб заслужити його, і зазвичай така дитина починає вважати своє особливе положення своїм вродженим правом. Згодом, коли вона потрапляє в обставини, де вже не є центром уваги і де інші люди не ставлять своєю головною метою враховувати її почуття, вона страшно втрачається: вона відчуває, що світ знехтував нею! Її привчили чекати чогось від інших, а не давати. Вона ніколи не вчилася якось інакше вирішувати проблеми. Їй так прислужували, що вона втратила незалежність і навіть не знає, що сама може щось зробити. Вона цікавилася виключно собою і так і не дізналася, наскільки корисно і необхідно співробітництво. Коли виникають труднощі, у неї є тільки один спосіб зустріти їх - вимагати чогось від інших людей. Їй здається, що ситуацію можна виправити, тільки якщо вона відновить своє особливе положення і зможе змусити інших людей визнавати, що вона - людина особлива і повинна отримувати все, що хоче.

Такі розпечені діти, виростаючи, стають, ймовірно, найнебезпечнішим класом нашого суспільства. Деякі з них урочисто заявляють про свою добру волю: вони навіть можуть стати дуже "люблячими", щоб зберегти можливості для тиранства. Але вони відмовляються співпрацювати так, як звичайні люди співпрацюють в своїх звичайних людських справах. Є й інші, які повстають більш відкрито: коли вони перестають відчувати приємну теплоту і підпорядкування, до яких звикли, їм здається, що їх зрадили. Вони починають думати, що суспільство вороже ставитися до них, і намагаються помститися за себе всім навколо. І якщо суспільство проявить ворожість до їх способу життя (що воно, без сумніву, і зробить), вони сприймуть цю ворожість як новий доказ того, що саме з ними погано поводяться. Ось чому покарання завжди неефективні: все, що вони можуть зробити, - це зміцнити думку, що «інші проти мене». Але вибирає чи зіпсована дитина страйк або відкрите повстання, намагається вона домінувати через слабкість або мстити через насильство, - фактично вона робить одну і ту ж помилку. І дійсно, іноді ми зустрічаємо людей, які в різний час пробувають різні методи. Але їх мета залишається незмінною. Їм здається: "Жити означає бути першим, бути визнаним як найголовніший, отримувати все, чого я хочу", - і до тих пір, поки вони таким чином будуть розуміти значення життя, будь-який прийнятий ними метод буде помилковим » (Adler A. , 1932) [4].

Однак у порівнянні із часами Адлера в наші дні розпеченість стала новою суспільною нормою. Сьогодні дітей балують все більше, і розпеченість визначається не тільки достатком, і можлива при будь-якому рівні доходу. Сучасні дослідники задаються питаннями, як навчити людей розпізнавати розпеченість і її динаміку, хто і якими способами здійснює розпеченість і які її наслідки в дорослому віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття життєвого стилю за А. Адлером в подальшому знайшло свій розвиток в концепції сценарію життя Еріка Берна, автора транзактного аналізу. Аналіз життєвого сценарію показує,

як в дитинстві відбувалося утворення патернів, властивих поведінки дорослої людини.

В рамках транзактного аналізу вагомий внесок в теорію розвитку особистості внесла Памела Левін, якій належить розробка стадій дитячого розвитку [2]. Вивчення розвитку особистості на кожній віковій стадії продовжила транзактний аналітик Джин Ілслі Кларк. Зокрема, в співавторстві з Д. Бредехофтом і К. Доусон вони опублікували результати 10 дослідницьких проектів про розбещеність і її небезпечний вплив на розвиток людини на кожній віковій стадії [1].

Розпещеність виходить з бажання добра, але позитивний намір веде до негативного результату, і її наслідками стають байдужість, відчуженість і навіть насильство, а також загальна тенденція сповзання суспільства до безвідповідальності, егоцентризму і жадібності.

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз розпещеності, як якості особистості та визначити наслідки дитячої розпещеності у дорослому віці.

Виклад основного матеріалу. Розпещеність - комплексне явище, яке визначається трьома критеріями: переогодовуванням (коли чогось забагато), гіперопікою і потуранням (Д. Бредехорт, К. Лич, 2006) [1].

Переогодовування буває не тільки їжею, а й одягом, іграшками, іграми, секціями, гуртками, привілеями, розвагами, грошима. Балувати дітей – означає давати занадто багато приємних речей, які, тим не менш, заважають їм виконувати завдання, властиві їх віку завдання. Ми розуміємо, що дитина розпещена, коли замість слів подяки ми чуємо все зростаючі вимоги.

Гіперопіка - це зайва турбота, яка здається проявом любові, але не дає дитині в повній мірі розвивати свій потенціал. Опікати дітей необхідно, але при гіперопіці дитину оточують дуже великою кількістю уваги, коли за дітей роблять те, що вони можуть і повинні робити для себе самі. Фостер Клайн і Джим Фей в 1990 році придумали термін «батьки – гвінтокрили» про тих батьків, що нависають над дитиною, і через те погано виконують свій обов'язок - підготувати дитину до самостійного життя [3]. Це буквально душить дітей - їх

бажання, ініціативу, не дає розвиватися їх компетентності. В результаті вони часом не знають, чого хочуть, ростуть недотепами і маніпуляторами. Справжня любов не душить, не позбавляє можливості розвиватися, вона дає можливість освоювати нові навички, досягати, відчувати на власному досвіді наслідки своїх вчинків.

Потурання - це надлишок свободи і привілеїв для дітей. Маленької дитині необхідний строгий режим і контроль, так вона сприймає те, що світ передбачуваний, і це дозволяє їй відчувати себе в безпеці. Потреба в безпеці є базовою потребою, і її незадоволення порушує благополучний перебіг розвитку дитини. Контроль означає наявність і виконання правил, вимог, повсякденних завдань, дотримання твердих кордонів.

Потурання означає, що дітям дають надлишок свободи, дозволяють приймати рішення і здійснювати вибір в питаннях, які не відповідають їхньому віку. Це вселяє дітям помилкове відчуття могутності або надмірне почуття відповідальності.

У відповідності з описаними трьома критеріями виділяють три типи розпещеності: матеріальна (перегодовування), стосункова (гіперопіка) і системна (потурання). Іноді вони виступають окремо, іноді по два критерії (гіперопіка і перегодовування, перегодовування і потурання), іноді все разом (перегодовування, гіперопіка, потурання). Іноді дитину балує один батько або родич, іноді обидва батьки і всі родичі. Психологу краще почати з той проблеми розпещеності, яку простіше вирішити. Поліпшення в одній області часто веде до поліпшення і в інших областях.

Перш за все, батькам важливо усвідомити, що вважати розпещеністю. Для цього рекомендовано використовувати «Тест чотирьох». Батько повинен задати собі чотири питання:

1. Чи заважає ця ситуація дитині засвоювати життєві уроки? (Завдання розвитку).

2. Чи потребує це непропорційного розподілу сімейних ресурсів (грошей, простору, часу, енергії, уваги та ін.) на користь дитини? (Сімейні ресурси).

3. Чи отримує дорослий більшу користь, ніж дитина? (Чиї потреби).

4. Чи може це потенційно перешкоджати іншим людям, суспільству або планеті? (Можлива шкода).

Позитивна відповідь (так / можливо) на одне із запитань є показником розпещеності. При цьому найбільш важливе з питань - перше: розвиває ситуація або заважає розвитку дитини [1].

Батькам, які зрозуміли, що балували своїх дітей, слід вирішити утриматися спочатку від одного із способів балувати дітей, бути в цьому наполегливим, потім зважитися на наступний і так далі.

Розглянемо причини, що призводять до розпещеності:

1.Негайне задоволення.

1. Центр всесвіту.

3. Неповажне відношення.

4. Нерозуміння, що таке досить.

5. Безпорадність.

6. Невміння відрізнити бажання від потреб.

7. Надмірно роздуте «почуття права».

8. Невміння встановлювати межі.

9. Безвідповідальність.

10. Нерівномірно розвинені компетенції.

11. Невдячність.

12. Поганий самоконтроль.

13. Проблеми в стосунках.

14. Особисті цілі: багатство, слава, імідж.

Кілька названих причин, можуть і не привести до ризику розпещеності, проте зі збільшенням кількості причин ризик значно зростає.

Визначимо, чому розпещеність дітей є причиною їх страждань в дорослому житті? Страждання - результат сорому через не вміння багато робити з того, що вмюють всі інші; незручності, спричиненої роздратуванням і обуренням інших; звичного розрахунку, що ти завжди будеш перебувати в

центрі уваги, а інші будуть нести відповідальність за тебе; стресу, викликаного нерозумінням, що означає «досить» - їжі, ігри, роботи, грошей, алкоголю і т.д.

Дорослі, розпечені в дитинстві, відчують себе нелюбимими, потребують постійного зовнішнього схвалення, не володіють потрібними навичками і не вміють дбати про самих себе.

Дорослі, розпечені в дитинстві, балують себе в дорослому житті, що призводить до набору зайвої ваги, почуття провини, низької самооцінки, слабкому здоров'ю і почуттю самотності.

Дорослі, розпечені в дитинстві, страждають від незнання того, що таке «досить» (Д. Бредехорт, 2006) [1].

В результаті аналізу зв'язку розпеченості зі стилями батьківського виховання (М. Вальческі, Д. Бредехорт, К. Лич, 2007) було встановлено, що батьки, які балують своїх дітей, більше схильні до авторитарності (застосовують вербальну агресію і тілесні покарання) і потурання (відсутність послідовності, ігнорування вчинків і відсутність впевненості в собі). Батьки, які не балують дітей, більш схильні до авторитетного стилю виховання і використовують інформацію і логічні доводи [1].

Батьки, які балують дітей, не відчують себе компетентними як батьки, їм не вистачає виховних навичок, вони відчують розчарування і тривогу. Якщо батько був розпечений в дитинстві, з більшою ймовірністю він також буде балувати своїх дітей. В цілому, батьки балують своїх дітей більше, ніж матері (Д. Бредехорт, 2013) [1].

Дитяча розпеченість пов'язана з неефективними переконаннями батьків такого типу: «Я насилу контролюю дитину», «Дитина контролює моє життя», «Ні я, ні моя дитина не відповідальні за свою поведінку».

Результати досліджень розпеченості свідчать про те, що більшість дорослих, розпечених в дитинстві, бачили в своїй розпеченості задоволення потреб батьків. Наприклад, тому, що їх самих балували в дитинстві. Дійсно, якщо людину балували, він буде шукати партнера, який буде балувати, або якого можна балувати, і обидва вони будуть балувати дітей. Однак так роблять

не всі. Щоб уникнути розпещеності, треба розпізнати власні потреби, і не задовольняти їх через дітей.

Відомо, що частіше дітей балують ті батьки, яких самих балували в дитинстві. Також встановлено, що зараз дітей балують частіше, ніж раніше. Молодші (20-41 рік) і матері й батьки, балують дітей частіше, ніж батьки більш старшого віку (Д. Бредехорт, Е. Рапстон, 2008). Можливо, що молоді батьки - це якраз ті виросли діти, яких балували. Таким чином, можливо, відбувається зрушення соціальної норми у бік розпещеності [1].

Однак змінитися людині нелегко. Тому що для нас природно поводитися так, як вели себе наші батьки. Цей феномен має назву соціального наслідування і він засвоюється через наслідування поведінки батьків. Хоча ми не клони своїх батьків і ми інші, однак, в ситуації стресу нам властиво знову вдаватися до звичних форм поведінки і поводитися так, як робили вони, хоч це і здавалося нам невірним. Психологи не радять вести себе протилежним чином, тобто якщо батьки займали критичну позицію, то не слід потурати, а слід займати центральну позицію.

Розпещені діти, ставши дорослими, мають такі особливості поведінки (Д. Бредехорт, Д. І. Кларк, 2006):

- мають проблеми з розпорядженням грошима;
- вибирають партнера, який буде контролювати їх відносини.
- знаходять партнера, який буде їх балувати.
- балують свого партнера.
- разом з партнером балують своїх дітей.
- не задоволені своїми стосунками з людьми.
- насилу вирішують конфлікти у стосунках. [1].

Виявлений міцний зв'язок між розпещеністю в дитинстві і відсутністю важливих життєвих навичок і, навпаки, наявністю нездорових звичок і поглядів у дорослому житті.

Найбільш важливими устремліннями розпещених дітей, що стали дорослими, є зовнішні цілі (Д. Бредехорт, Е. Рапстон, 2008):

1. Багатство (заробляти по максимуму і володіти дорогою власністю).
2. Слава (бути знаменитим і викликати захоплення у багатьох людей).
3. Імідж (провокувати людей на коментарі про те, який ти привабливий і стильний).

Найменш важливими устремліннями розпещених дітей, що стали дорослими, є внутрішні цілі:

1. Значущі стосунки (ділити життя з людиною, яку любиш; стосунки, засновані на зобов'язаннях).
2. Особистісне зростання (дізнаватися нове і вести осмислене життя).
3. Внесок у суспільство (працювати заради поліпшення суспільства і допомагати іншим, не чекаючи нічого взамін) [1].

Дитяча розпещеність веде до розвитку наступних характеристик у дорослих (М. Слінгер, Д. Бредехорт, 2010; Д. Бредехорт, Дж. Сімс, 2013):

нездатність відкладати задоволення (відсутність самоконтролю).

прагнення до матеріальних благ (егоїзм і жадібність).

невміння цінувати і невдячність.

відчуття невдоволення.

вважають, що мають право і заслуговують більшого, ніж інші;

не зацікавлені в духовному зростанні;

зазнають труднощів в пошуку сенсу життя у важкі часи;

менш здатні розвивати особистісні відносини [3].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Дітям подобається, коли їх періодично балують, але постійна вседозволеність може змусити страждати і їх самих, і оточуючих. Навіть наймудріші батьки час від часу балують своїх дітей, і епізодична поблажливність навряд чи завдасть особливої шкоди. Біда, коли баловство стає звичайною справою. Розпещеність не обов'язково обмежується дитинством; часом дорослі хронічно балують інших дорослих і самих себе. Люди не винні, що їх балували в дитинстві. Однак їхнє завдання як дорослих - усвідомити свою розпещеність і скорегувати свої установки.

Список використаних джерел

1. Кларк Д. И. Много – это сколько? Как не избаловать любимого ребенка / Джин Иллсли Кларк, Конни Доусон, Дэвид Бредехорд [пер.с англ. Э. И. Мельник]. — Москва : Издательство «Э», 2016. — 384 с. — (Психология. Самые нужные книги для родителей).
2. Левин П. Циклы силы. Стадии развития ребенка и человека / П. Левин. — Санкт-Петербург : Метанойя, 2017. — 319 с.
3. Литкотт-Хеймс Д. Отпустите их. Как подготовить детей к взрослой жизни / Джули Литкотт-Хеймс [пер с англ. В. Горохова]. — Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2017. — 352 с.
4. Сидоренко Е. В. Терапия и тренинг в концепции Альфреда Адлера — / Е. В. Сидоренко. — Санкт-Петербург : Речь, 2002 — 347 с.

CONSEQUENCES OF THE CHILD PAMPERING IN ADULTHOOD

Khyzhniak M. V.

In the article there are covered the peculiarities of pampered person, criteria of pampered behaviour, types of pampering, risks of its occurrence and ways of its recognizing. There are given the consequences of child pampering.

***Key words:** pampering, criteria of pampering, types of pampering, risks of pampering's occurrence, test of four, consequences of pampering.*